

ТЕЛЕВІЗІЙНА КІНОДОКУМЕНТАЛІСТИКА НА СУСПІЛЬНОМУ: ЖАНРОВО-ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТІВ 2024 РОКУ)

У контексті російсько-української війни документальне кіно є важливим засобом збереження пам'яті про наслідки агресії, а також інструментом для оприлюднення людських трагедій. На думку К. Шершньової, «кіномистецтво є синтетичним, зображально-виражальним та динамічним видом мистецтва. Документальне кіно, як найдавніший вид цього мистецтва, розкриває життя у вирі подій, у рухомому аспекті та безперервних змінах» [4, с. 115]. За останні три роки український кінематограф зацентрувався саме на війсьній тематиці, у першу чергу це стосується документалістики. Провідним транслятором документальних фільмів сьогодні є телебачення, завдяки якому урізноманітнюється система жанрів та розширюється тематика цієї продукції.

Сучасна телевізійна кінодокументалістика базується на поєднанні реальної історії з її авторською інтерпретацією, адже, попри прагнення автора об'єктивно осягнути історію, не менш важливим є емоційний чинник (те, яке враження справляє та чи інша подія). Дж. Грірсон визначає документальне кіно як «творче трактування сучасної дійсності»

С. Горевалов та Г. Десятник виокремлюють такі види телевізійної кінодокументалістики: телевізійний документальний кіно-, відеонарис; телевізійний пізнавальний (науково-популярний) кіно-, відеонарис; телевізійний документальний фільм-репортаж; телевізійний документальний фільм-інтерв'ю; телевізійний документальний кіно-, відеосеріал [2, с. 94].

Б. Ніколс виділяє шість типів документального кіно:

- 1) пояснювальний – спрямований на поширення серед глядачів нових знань (для цього типу характерною є обов'язкова присутність компетентного неупередженого оповідача за кадром);
- 2) поетичний – має на меті створити потужну емоційну розповідь, передати враження автора;
- 3) спостережний – фільмування реальності при мінімальному втручанні режисера;
- 4) залучений – автор бере найактивнішу участь у задокументованих подіях;
- 5) перформативний – у пріоритеті – особиста мотивація автора до з'ясування причин і наслідків певної події;

6) рефлексивний – такі фільми не прагнуть до розкриття змісту, а рефлексують над кіноформами.

О. Бірзул окреслює такі жанри неігрового кіно: хроніка, кіноесей, докуфікшн, мок'юментарі, розслідувальний нон-фікшн.

Тематика документальних телепроектів Суспільного у 2024 році різноманітна. Найактуальнішою темою є протистояння українців військовій агресії Російської Федерації. У чотирисерійній стрічці «Стихії війни» автори показують, як повномасштабна війна розгорнулася та тлі всіх чотирьох природних стихій. Героям документального проєкту з Херсона та Миколаєва доводиться рятуватися від «великої води» після підриву Каховської гідроелектростанції, на Чернігівщині – мають обробляти землю, де можуть здетонувати снаряди, у Сумах – миритися зі втратою власного житла та домашніх тварин, які живцем згоріли від падіння «шахеда». Щодня сигнали тривоги сповіщають жителів України про повітряну загрозу. Трисерійний документальний цикл «Я бачив війну» розповідає історії дітей-переселенців з Маріуполя та Краматорська, з Київської області та зі сходу України. Автори стрічки «Капеланки. Молитва у пеклі» у трьох новелах порушують питання, чи можна та чи варто жінці бути капеланкою. Документально-публіцистичний чотирисерійний серіал «Ціна українського хліба» розповідає, як українські аграрії в умовах війни продовжують боротися за збереження своїх господарств.

Звернення до доленосних для України подій минулого надихнуло авторів інформаційно-просвітницького фільму «Будапешт. Бомба під незалежність», у якому аналізуються наслідки підписання Будапештського меморандуму. Стрічка «Якби Чорнів. Кращий сценарій для України?» пояснює, чому зміна однієї особи на державній посаді не гарантує кардинальних зрушень у суспільстві.

Документальний цикл «Велика російська брехня» створено для спростування наративів російської пропаганди: у шести епізодах розповідається про переписування історії, «велику російську літературу», культові кінострічки, які формують ідеологію «руського миру», викрадення творів мистецтва, порушення свободи слова в медіа, маніпуляції на спортивних змаганнях.

Не менш важливою є тема збереження культурної ідентичності. Автори документального проєкту «Русифікація у стилі поп» розмірковують про причини зросійщення української естради та важливість музичної ідентифікації. Документальна стрічка «Йона. Голодне марення» розповідає про трансформацію художниці Йони Тукусер, яка через мистецтво досліджує тему штучного голоду 1946–1947 років. Автори фільму «На честь» розповідають про історію «іменних» військових підрозділів та їх бойової символіки. У стрічці

«Як українці українською заговорили» через екскурс у різні періоди української історії прослідковується, яких змін, утисків, заборон зазнала мова.

Дослідженню особистості О. Довженка присвячено фільм «О. Довженко. Великий компроміс» – це й про культуру, і про ментальність. Автори намагаються з'ясувати, чому митець погодився на обладнання з владою.

Зважаючи на те, що на визначення жанру впливає не дотримання визначених сталих характеристик, а ставлення автора/авторів фільму до обраної теми, можемо констатувати, що авторські рішення розглянутих проєктів досить різноманітні. У кожному фільмі поєднується кілька складних жанрових форм: інтерв'ю, нарис, розслідування, есей, хроніка тощо. Якщо розглядати кінопроєкти Суспільного через призму класифікації Б. Ніколса, то можна помітити ознаки поетичного, залученого та перформативного типів документалістики. Про це свідчить особиста зацікавленість авторів, емоційна насиченість, намагання з'ясувати причини суспільних і особистих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вселюбська С. Шість типів документального кіно за Біллом Ніколсом [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://sensormedia.com.ua/cinema/shist-typiv-dokumentalnoho-kino-za-billom-nikolsom/>

2. Горевалов С. І., Десятник Г. О. Вступ до спеціальності кіно-, телемистецтво: навчальний посібник / С. І. Горевалов, Г. О. Десятник. – К.: КНУ, 2014. – 132 с.

3. «Нічого правдивого і все насправді: експерименти з формою». Конспект лекції Ольги Бірзул [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://docudays.ua/2021/news/konspekt/nichogo-pravdivogo-i-vse-naspravdi-eksperimenti-z-formoyu-konspekt-lekcii/>

4. Шершньова К. С. Особливості розвитку документального кіно України у контексті жанрової специфіки мистецтва. // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. – Вип. 15. – К. –2014. – С. 112–121.